

נועם אליעזר

הקרי משפט
עמותה לחקר המשפט היהודי (ע"ד)
שיעורי מורינו הגאון רבי אליעזר רוט שליט"א
וארא תשי"ב * מס' 214

מלכות משה רבינו

וידבר ד' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה וגו' (שמות ו', י"ג).

המלכת משה על בני ישראל ועל פרעה

א) באוה"ח כתב, דכאן המליכם על בני ועל פרעה ע"ד ויצוני ד' לנגיד, ומעתה הנה מוראם על ישראל ועל פרעה.

דברי ה"משך חכמה" דבשעת מתן תורה נעשה מלך

והנה דעת המשך חכמה, דמשה רבנו הומלך בשעת מתן תורה כדעת המדרש דויהי בישראל מלך היינו המלך משה, דבשעת התאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל איש אחד בלב אחד - ויהי בישראל מלך - אז נתמנה למלך.

כסוגיא דזבחים ק"ב ע"א

והנה מבואר דמשה היה מלך, כדאיתא בזבחים (ק"ב). "חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל, יבמה מלך, אישה כהן גדול, בנה סגן, בן בנה משוח מלחמה, ואחיה נשיא שבט". ויבמה מלך היינו משה.

בדרשת המדרש רבה

ובמדרש רבה (ויקרא פרשה ל"א פיסקא ד') דריש "ויהי בישראל מלך" זהו משה. וכ"ה במדרש רבה (שמות פרשה ב' פיסקא א', ובסוף פרשה ה', ובפרשה מ"ח פיסקא ד', ובפרשה נ"ב פיסקא א'). ויבואר לפנינו.

כסוגיא דשבועות י"ד ע"ב,

ובירושלמי פ"ק דסנהדרין ה"ג

ועוד אמרינן בשבועות (י"ד:), שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא, דאמר קרא ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו, כן

תעשו לדורות. ופרש"י: "קרא יתירה למידרש לדורות, ובימי משה הוא מלך ונביא כו". - וכן הוא בירושלמי (פ"א סנהדרין ה"ג) כן תעשו לדורות, משה זה מלך ונביא כו", הרי דמשה רבינו היה מלך.

במדרש תנחומא פרשת עקב

ויעויין בתנחומא פרשת עקב (פיסקא ט'), דדריש: "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים, בזכותך והוא שלך, אמר, משה נתתי לך ואתה מתנהג בהן עין טובה ונתת להם, שנאמר פסל לך, חייך שאני עושה אותך מלך, ואתה פוסל לכל מי שתרצה, ומקרב לכל מי שתרצה". ע"כ.

במדרש תנחומא פרשת בהעלותך

ובמדרש תנחומא, פרשת בהעלותך (פיסקא ט') דריש, וכ"ה במדרש רבה שם (ט"ו, י"ג) בזה"ל: "אל"ל הקב"ה למשה מלך עשיתך, שנאמר ויהי בישראל מלך, מה מלך כשהוא יוצא תוקעין לפניו אף אתה עשה לך שתי חצוצרות כסף, שבשעה שתהא יוצא ומכניס את ישראל תוקעין בהן כו". ע"כ.

בדברי הרמב"ם פ"ו מביהב"ח הי"א,

ובפיהמ"ש רפ"ב דשבועות

והרמב"ם (פ"ו מהל' בית הבחירה הלכה י"א) כתב: "ומשה רבינו מלך היה". ע"ש. - וכ"ה בפירוש המשנה להרמב"ם (פ"ב דשבועות) במשנתו אחד הנכנס לעזרה כו' (י"ד). שכתב: "וכבר ידעת שמשה מלך היה ומכלל המלכים מנו אותו, מוסיף על הנבואה. ועליו נאמר (דברים ל"ג) ויהי בישראל מלך כו". ע"כ"ל.

דברי רבינו אליעזר אשכנזי

בספרו "מעשי ה"

ב) ובספר מעשי ה' לרבינו אליעזר אשכנזי (פרק מ"ח) הקשה, דבמכילתא פרשת יתרו (פרשה א') איתא שמשה היה עומד ומשמש את

יתרו, והיאך היה משמשו, הרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול.

דברי המקנה בקידושין ל"ב ע"ב

ועי' בחידושי המקנה, קידושין (ל"ב:) שעמד בזה, וכתב: "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול כו", כבר כתבנו לעיל הטעם משום דאין המלכות שלו, ואינו יכול למחול כבוד מלכות שמים אשר בקרבו, וכו'. - אלא דלכאורה קשה מה דאמר בזבחים (ק"ב). דמשה רבינו ע"ה היה לו דין מלך, א"כ קשה ממכילתא דפ' יתרו שהיה משה עומד ומשמש עליהם. - ונראה דהא דבמלך אין כבודו מחול, מיייתי קרא דשום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, כדפירש רש"י ז"ל בכתובות דלשון שום תשים משתמע שימות הרבה. ונראה לפרש דבריו ז"ל דמשמעות שום תשים משמע שבכל עת ישים עליך מלך, ולא מתקיים אלא שיהיה לו בכל שעה אימת מלכות, א"כ לא דמי לאביו או רבו דאף שמצוה להיות אימתן עליו היינו ביש לו אב או רב, אבל אינו מחוייב להיות לו רב, ולכך כשמחל על כבודו הו"ל כאין לו רב, משא"כ במלך שמחוייב לקבל עליו מלך, נמצא כשמחל על כבודו הרי באותה שעה אינו מקיים מצות שימת מלך עליו, לכך אין כבודו מחול, וממילא מתורץ מהך דמשה שלא נצטוו במצות שום תשים עליך מלך עד שנכנסו לארץ, וק"ל". עכ"ד. וכ"כ בפירוש מרכבת המשנה, על המכילתא.

דברי ה"משך חכמה" בפרשת יתרו

ובספר משך חכמה, פ' יתרו עה"פ ויקח יתרו וגו' לאכל לחם וגו' (י"ח, י"ב) כתב ליישב הקושיא: "והנה במכילתא, שמשה היה עומד ומשמש לפניהם. ומביא ע"ז מרבן גמליאל. ולפי המבואר בקדושין (ל"ב:) מביא מזה שנשיא שמחל על כבודו מחול, יפלא, הלא משה היה מלך (זבחים ק"ב), ואין כבודו מחול. אכן הלא דרשו (שמו"ר ב' ו') על "ויהי בישראל מלך", זה משה, וכתב "בהתאסף



חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
(ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה
לפי סעיף 46
לפקודת מס הכנסה.

משרד:

רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,
טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute

Office:

21 Harav Kotler St.

Bney Brak

Tel / fax: 03-5785091



ראשי עם", וזה בעת מתן תורה יום הקהל, אבל יתרו בא קודם מתן תורה. ולתנאי דסברי דלאחר מתן תורה בא יתרו (זבחים קט"ז). א"כ משה לא היה עומד ומשמש לפניו. וצריך לומר דמשום הכי לא כתיב "משה", דדריש בסוף ברכות (ס"ד). שאכלו בסעודה שמה שרוי בתוכה וכאלו אכלו לפני האלקים. והמכילתא דדרש שמה היה עומד ומשמש אמרה שם שאכלו בסעודה שתלמידי חכמים [שרוי בתוכה], יעו"ש, ולא לפני משה, יעויין חידושי אגדות למהרש"א, ודו"ק. עכ"ד המשך חכמה.

בגדר מצות שימת מלך ובמוניא דקידושין ל"ב ע"ב

וביסוד הדין שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, דכתב המקנה, דזהו דוקא משעה שנכנסו ישראל לארץ, דיסודו ממצות שימת מלך, ויעויין ברמב"ם ריש הל' מלכים, שזהו מהמצוות שנצטוו ישראל עם כניסתן לארץ ישראל. - הנה י"ל עפ"ז דדינא דמלכות משה רבינו היה כגדרי נשיא, ואשר על כן מתבאר בקידושין (ל"ג): דילפינן מוהביטו אחרי משה עד בואו האהלה, שנשיא עובר עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו. ופרש"י, שנאמר והביטו אחרי משה, ומשה נשיא היה. - וע"ש במצפה איתן, ובס' גליוני הש"ס, דמאי מיייתנן ממש להנשיא, והרי היה מלך כדאיתא בזבחים (ק"ב).

וע"ש במצפה איתן, שיישב עפ"ד התנחומא פ' עקב דלא נקרא מלך עד לוחות שניות, ומעשה זה דנטיית אהל היה קודם, במ' יום אמצעיים. וע"ש במקנה שכתב כן.

דברי המהרי"ל דיסקין

אמנם מהמהרי"ל דיסקין, מטו לומר דבדוקא נתחכמה תמר לבקש מיהודה את חותמו פתילו ומטהו, כדכתיב (בראשית ל"ח, י"ח) ותאמר חתמך ופתילך ומטך אשר בידך וגו'. - משום דקודם מתן תורה היה דין יבום נוהג בקרובים, כדאיתא ברמב"ן. ולכן רצתה תמר שנשארה בלא זרע של קיימא, שיהודה ייבמה, ואילו יהודה מיאן משום שאמר שיש לו דין מלך, ומלך אינו חולץ ואינו מייבם, כדאיתא בסנהדרין (י"ח). וברמב"ם (פ"ד מלכים ה"ג), ולכן התחכמה תמר ובקשה את חותמו פתילו ומטהו, כליו של מלך שאסורים בשימוש לאחרים, ויהודה הסכים לשלוח לה הכלים, מפני שכבר לא היה לו דין מלך, כדכתיב וירד יהודה מאת אחיו, ודרשו חז"ל בסוטה (י"ג) שהורידוהו מגדולתו, ובזה הוכיחה לו תמר, שאין לו דין מלך, ויכול לייבמה. עכת"ד. וכ"כ החת"ס עה"ת פ' וישב [עמוד קס"ד, ד"ה חותמך].

ומבואר דנקטו דגם קודם ביאתם לארץ ישראל, נהגו הדינים וההלכות שנאמרו בקרא דשום תשים עליך מלך, שהרי דין זה שאין משתמשין בכליו של מלך מובא ברמב"ם (פ"ב ממלכים) דהוא מדרשא דשום תשים.

בדרשת המדרש רבה דמשה רבינו זכה למלכות

ג) ובמדרש רבה, פ' שמות (פרשה ב' פיסקא י"ג) איתא: "ויאמר הנבי, הנבי לכהונה ולמלכות וכו'. ביקש משה שיעמדו ממנו כהנים ומלכים, א"ל הקב"ה אל תקרב הלום, כלומר לא יהיו בניך מקריבין, שכבר מתוקנת הכהונה לאהרן אחיך, הלום זה מלכות וכו', א"ל הקב"ה כבר מתוקן המלכות לדוד, אעפ"כ זכה משה לשתייהן, כהונה ששימש בז' ימי המילואים, מלכות דכתיב ויהי בישורון מלך. ע"כ.

